A bütykös hattyú (*Cygnus olor*) státusa, fészkelése a Bükkalján az 1990-2012 közötti időszakban

Fitala Csaba
fitalacs@freemail.hu

Abstract

The present study outlines the appearance of the Mute Swan (*Cygnus olor*) and its becoming of a breeding species in the early 1990-ies in the Bükkalja region. The author hypothesises that this process is part of distribution area expansion of the species in which 'semiwild' but occasionally wild birds also take part. Further, the study calls attention on conservation problems.

A bütykös hattyúnak az 1980-as évektől kezdődően tapasztalt és azóta is tartó hazai terjeszkedésével összefüggésben, a Bükkalján először az Egerszalóki-víztározón mutatkozott egy immatur példány 1993. 05. 19-én /Fitala Csaba/. Az ezt megelőző évtizedekből csak ellentmondó és utólag nehezen ellenőrizhető információk állnak rendelkezésre vidékünkre vonatkozóan, melyek többnyire a miskolc-tapolcai csónakázó tavon „tartott" egyedekről tudósítanak. Ugyanitt az 1990-es évek elején (és talán azóta is), néhány kiránduló utólagos visszaemlékezése szerint, kevéssé természetes körülmények között, már fészkelési kísérlet, ill. sikeres költés is volt, de ezek dokumentálására tudtommal nem került sor. A különböző időszakokban Tapolcán látott madarak spontán betelepülését illetően egyébként mindenkor erős kételyek merülnek fel.

A bütykös hattyú újabbkori megjelenése, fészkelése a Bükkalján megbízható adatok alapján mindenesetre csak a fent említett 1993-as észlelés óta vált követhetővé. A következő említésre méltó dátum 1995 májusa, mikor Kranczl Gyula helyi halőr szerint az Egerszalóki-víztározón egy pár fészeképítéshez is kezdett, de végül a fészek nem készült el és a pár is elvándorolt. Ekkortól, az 1990-es évek közepétől, különösen pedig a 2000-es évektől a faj egyre inkább rendszeres őszi és tavaszi átvonulóvá vált a Bükkalján. Költését azonban csak 2003-ban sikerült bizonyítani, miután váratlanul két pár is megtelepedett az Egerszalóki-víztározón. Az egyik pár a Laskó-patak betorkollásánál, a másik pár kb. 150 méterre délnyugatra innen, de ugyancsak a horgászati kíméleti terület széles nádszegélyében rakott fészket. A párok egyike nevelt csak fiókákat, de utóbb még mielőtt a fiókák egyhónaposak lettek volna az összes hattyú eltűnt /K. Gy./. A fiókapusztulás okáról és az öregek elvándorlásának (vagy pusztulásának) időpontjáról nincs megbízható információ. Ezt követően 2004-ben, ugyanitt (a kíméleti területen belül) újabb pár kezdett költésbe, ami ezúttal sikeres volt. A párral, ill. a családdal kapcsolatos fontosabb megfigyelések röviden a következők /F. Cs./:

Egyetlen pár tartózkodik a tározón a 2004. 03. 10-i megfigyelés szerint. Ezt követően 03. 20-án és 26-án – úgy tűnt – már két elkülönülő pár tart territóriumot. Végül csak az egyik pár maradt vissza költeni, amint azt a március 31-ei megfigyelés bizonyítja. A két öreg madár három fiókával első ízben 05. 23-án került szem elé. A következő észlelés idején, 06. 27-én még mindkét öreg és a három juv. példány is a tározón tartózkodott. Négy hónappal később, 10. 27-én már az egyik fiatal madár hiányzott (sorsa ismeretlen). Egy hónap múlva, 11. 26-án már csak egyetlen bütykös hattyú úszkált a tavon – az egyik megmaradt fiatal. Az utóbbi két időpont között, egy alkalommal (a pontos dátum nem ismert) idegen hattyúk érkeztek a tározóhoz, melyekhez a két öreg és a másik fiatal madár is csatlakozott, majd együtt

elhagyták a tavat /K. Gy./. A helyben maradó fiatal egyed 2004. 12. 21-én volt utoljára látható, miközben ugyanitt 12.19-én még hat idegen bütykös hattyú is megfordult.

A 2003. és a 2004. évi fészkeléseket egyelőre nem követte több napjainkig az Egerszalóki-víztározón (valószínűleg a jelentős vízszint-ingadozások és ezzel összefüggésben az alkalmas fészkelőhelyek hiánya miatt), bár egyes években egy-egy pár, ill. több-kevesebb madár kora tavasszal változatlanul megjelenik. E hattyúk és az év más időszakaiban megjelenő átvonulók/kóborlók többségükben ugyanolyan bizalmas, „félvad" madarak, mint az országban máshol is egyre gyakrabban előforduló, ill. fészkelő fajtársaik. Akadnak azonban bizalmatlan, az emberrel szemben jelentős távolságot tartó egyedek is. Egy 2007. 10. 04-e és 2008. 01. 23-a között az Egerszalóki-víztározón tartózkodó adult madarat szinte kézből etethettek a horgászok. A 2007. 12. 04-ét megelőző napokban 2 ad. és 1 imm. egyed érkezett még a tóra. Utóbbiak messze elkerülték nem csak a horgászokat, hanem emberkedvelő társukat is (elúsztak, ill. elrepültek a közeléből). Egyébként 2008-ig kizárólag tájegységünk két legnagyobb állóvizénél, az Egerszalóki- és a Hórvölgyi-víztározónál történtek bütykös hattyú megfigyelések.

Az egerszalóki költések után újabb fészkelésekre az erősen elmocsarasodott Egerszólátivíztározón került sor, ahol 2005-ig libatenyésztés folyt. Az itt 2008. 04. 25-én látott pár még nem, vagy sikertelenül költött, de a 2009-ben megtelepedett (előző évi?) pár egy fiókát nevelt (03. 14-én párzó madarak, 04. 05-én fészkén ülő tojó, 08. 04-én és 10. 08-án a két öreg és 1 juv. példány megfigyelése). E család még 11. 03-án is a tavon tartózkodott /F. Cs./. Ugyanitt 2010-ben is költésbe kezdett egy pár (2010. 04. 18-án fészkén ülő tojó), de próbálkozásuk nem járt sikerrel /F. Cs./. A 2011. évi szezonban fészkelő pár viszont 5 fiókát nevelt (06. 24-i megfigyelés), majd 2012-ben is fészkelésbe kezdtek feltehetően az előző évi öregek /F. Cs./.

Ami a bütykös hattyú szezonális mozgalmait illeti, tavasszal az első példányok, többnyire párok (függetlenül attól, hogy költésre visszamaradnak-e vagy sem) általában február végén, március első dekádjában jelennek meg. Nemritkán áprilisban vagy májusban is érkeznek tavainkra valószínűleg a különböző kárpát-medencei költőhelyekről kiszorított, kóborló, adult, ill. immatur madarak. Ezt követően, a nyári hónapokban, vizeinken csak szórványosan jelennek meg kóborló egyedek. Az őszi vonulási időszakban leginkább október eleje és december vége között tűnnek fel, ill. vendégeskednek tavainkon egyes példányok vagy kisebb csapatok. A bütykös hattyúk áttelelését a januárra általában befagyó vizeink nem teszik lehetővé, bár néha egy-egy madár a lékhorgászok vagy a gátőrök/halőrök által kihelyezett táplálékon ideig-óráig teljes jégborítás esetén is kitart. A Bükkalján egy adott helyszínen, az egyidejűleg látott madarak száma általában a 10 példányt nem haladja meg, de kivételesen, a vonulási időszakban, ennek a duplája is lehet.

Egyedszám maximumok:

1.) Egerszalóki-víztározó, 2009. 12. 19. – 23 pd (12 ad. + 11 imm.). A madarak déli irányból érkeztek, majd valószínűleg az egyetlen, nem túl nagy lihogó láttán, le sem szállva dél felé távoztak /Balázsi Péter/.

2.) Hór-völgyi-víztározó, 2011. 03. 10. – 18 pd /Szabó Attila/.

Legkorábbi tavaszi észlelés: Hór-völgyi-víztározó, 2002. 02. 12. – 1 ad + 2 imm. pd /F. Cs./. Legkésőbbi, az őszi vonulási időszakhoz kapcsolódó előfordulás, egyben áttelelési kísérlet: Egerszalóki-víztározó, 2008. 01. 23. – 1 ad. pd /B. P./.

Egy lehetséges Ny-K irányú tavaszi vonulási útvonal rajzolható fel hazánkban az alábbi megfigyelések kapcsán: 2012. 03. 11-én hatodmagával egy adult színes nyakgyűrűs egyed

tűnt fel az Egerszalóki-víztározón /B. P./, majd néhány nap múlva társaival továbbállt (a nyakgyűrű száma: 59TA). A madarat ugyanebben az évben, február 05-én, Verőcén jelölték meg (gyűrűző: Horváth Gábor), majd még e hónap 26-án, nem túl messze a gyűrűzés helyétől, a váci révnél észlelték /Dénes János/. Ezt követően került szem elé innen 96 km-re, K-re, említett víztározónkon e minden bizonnyal vonulásban lévő példány.

Az eddig említett három víztározón kívül 2012 tavaszán (02. 27.) egy újabb állóvizünkön, a Bükkábrány-Sály közötti tórendszer egyik taván is megfigyeltük a faj 2 adult egyedét /Roy Adams, B. P., F. Cs./. Költésük itt egyelőre még valószínűtlen, nem utolsósorban az elmúlt években megkezdett és 2012-ben is folytatódó, nagyszabású „tórekonstrukciós" munkálatok zavaró hatása miatt.

Ami a jövőt illeti, nagy valószínűséggel további hattyúpárok megtelepedésével számolhatunk a Bükkalján. Ez a terjeszkedési folyamat tájegységünkben nem csak a faj alkalmazkodóképességének, a fontosabb hazai költőhelyek „telítődésének" tudható be, hanem a tavak tulajdonosai, kezelői és a horgászok részéről eme impozáns madár iránt megnyilvánuló, eléggé általános rokonszenvnek is. A bütykös hattyú expanziója azonban számos természetvédelmi problémát vet fel vidékünkön is, melyek tárgyalása meghaladná jelen írás kereteit.